

оценки и значимости. Знание характера изменений признаков почерка, наступающих в случае письма на непривычном материале – салфетке, позволит эксперту успешно решать поставленные перед ним идентификационные и диагностические задачи.

ПРО ЗМІНУ ОЗНАК ПОЧЕРКУ ПРИ ПИСЬМІ НА НЕЗВИЧНІЙ ПОВЕРХНІ

Д. І. Гайдамакіна, О. В. Максюк

Розглянуто результати експерименту з дослідження рукописних записів, виконаних звичним пишучим приладом (кульковою ручкою) на незвичній поверхні (серветці), та проаналізовано зміни загальних ознак почерку, які з'являються внаслідок такого виконання.

ON THE CHANGES IN THE FEATURES OF HANDWRITING WHILE WRITING ON AN UNCONVENTIONAL SURFACE

D. I. Gaidamakina, E. V. Maksuk

The article provides findings of the experiment studying handwritten inscriptions made with a conventional writing supply (ballpoint pen) on an unconventional surface (a napkin) and analyzes changes in general features of the handwriting revealed in this particular setting.

УДК 343.148.4

Є. В. Ковкіна, судовий експерт Харківського НДІСЕ,
О. М. Смоліна, судовий експерт Харківського НДІСЕ,
Л. О. Гріненко, судовий експерт Харківського НДІСЕ

ЗАКОНОМІРНОСТІ ЗМІН ЗАГАЛЬНИХ І ОКРЕМИХ ОЗНАК ПОЧЕРКУ ПРИ ВИКОНАННІ РУКОПИСНИХ ЗАПИСІВ МАСЛЯНОЮ КРЕЙДОЮ НА ТКАНИНІ ТА ШПАЛЕРАХ

Розглянуто питання стійкості загальних і окремих ознак почерку при виконанні рукописних записів масляною крейдою на тканині та шпалерах. Виокремлено діагностичні ознаки, які характерно проявляються при зазначених видах незвичних умов виконання рукописних записів.

Основним завданням дослідження почерку або підписів є ідентифікація конкретного виконавця. Такі властивості почерку, як індивідуальність і стійкість, надають можливість реалізувати це завдання. Індивідуальність почерку вказує на його своєрідність, яка містить сукупність особливостей, притаманних почерку лише одній особі і є відмінною від інших. Незважаючи на причини, які викликають зміни почерку, система рухів (їх стереотипність) у цілому залишається відносно стійкою. У зв'язку з цим зберігання та відтворення особливостей почерку навіть при виконанні

рукописів у різних умовах відображують ознаки звичного почерку виконавця, що дає змогу його ідентифікувати. Саме завдяки наявності незмінних ознак дослідження почерку та підписів, виконаних на незвичному матеріалі незвичними пишучими приладами, базується на загальних положеннях методики почеркознавчого дослідження.

Разом з цим при дослідженні зазначених об'єктів є особливості, пов'язані головним чином із вивченням і оцінюванням насамперед діагностичних ознак. Це визначає необхідність вирішення низки додаткових питань, які не виникають при дослідженні звичного почерку, а саме визначення: ступеня зміни й збереження ознак, впливу одних ознак на зміну інших.

Отже, проблема стійкості ознак почерку під час використання незвичних пишучих приладів на незвичних матеріалах на сьогодні є досить актуальною. В. В. Липовський підкреслював, що теоретичні дані в почеркознавстві стосовно стійкості ознак підпису недостатньо повно висвітлені та потребують подальших уточнень і підтверджень експериментальними даними¹.

Питання стійкості ознак почерку та підписів при використанні незвичних матеріалів присвячені роботи Г. В. Рожкової², В. В. Томіліна³, Н. С. Вольвач⁴ та ін. Але й донині є потреба в наявності методик щодо дослідження текстів і підписів у незвичних умовах. Важливо розмежовувати вплив на ознаки підписів і почерку таких видів матеріалу, як дошка, фанера, тканина, полотно, і таких пишучих приладів, як пензель, цвяхи, олівець та ін.

Інформаційне поле почерку є достатньо великим. З одного боку, почерк є носієм інформації про особу, яка пише, – це використовується для вирішення ідентифікаційних завдань з метою встановлення конкретного виконавця почеркового об'єкта. З другого боку, у ньому відображуються як психофізіологічні якості особи, котра писала, так і умови, у яких відбувався процес письма. Тобто, почерк містить своєрідно закодовану інформацію про особистість людини, обставини написання та умови виконання рукопису.

Отже, крім ідентифікаційних, експерт-почеркознавець вирішує й діагностичні завдання. Повне та обґрунтоване діагностичне дослідження включає обов'язкове вирішення таких підзавдань: розпізнавання незвичності письма в досліджуваному документі; встановлення факту наявності (відсутності) тотожності виконавця досліджуваного рукопису та зразків; визначення тимчасового чи постійного характеру незвичності письма; розпізнавання виду «збиваючих» факторів (природні або штучні); розпізнавання певної групи «збиваючих» факторів або конкретної причини, яка вплинула на змінення ознак почерку чи підписів.

На сьогодні діагностичні дослідження виділено в самостійний напрямок, розроблені та постійно вдосконалюються основні положення теорії та ме-

¹ Див., напр.: *Липовский В. В. Устойчивость признаков подписи* / В. В. Липовский // Криминалистика и судебная экспертиза. — К., 1965. — С. 123–129.

² Див.: *Рожкова Г. В. К вопросу об устойчивости признаков почерка при письме на деревянной поверхности* / Г. В. Рожкова // Криминалистика и судебная экспертиза. — К., 1965. — С. 151–155.

³ Див.: *Томилин В. В. Основы судебно-медицинской экспертизы письма* / В. В. Томилин. — М.: Медицина, 1974. — С. 51–52.

⁴ Див.: *Вольвач Н. С. К вопросу о влиянии свойств пишущего прибора на признаки почерка* / Н. С. Вольвач // Рефераты докл. объедин. науч. конф. — К., 1956. — С. 19–20.

тодика почеркознавчої діагностики. Можливість вирішення діагностичних завдань експериментально доведено на основі вивчення низки почеркових об'єктів: рукописних текстів великого та середнього обсягу, текстів з високим ступенем виробленості почерку, підписів.

У Харківському НДІСЕ в рамках виконання наукової теми проведено експеримент щодо виявлення стійкості ознак почерку під час написання тексту та підписів за допомогою незвичних пишучих приладів на незвичних поверхнях: м'яких і твердих (пензликом фарбою на тканині, олівцем на картонній коробці, губною помадою на склі, сірником на коробці з сірниками, фломастером на тканині та ін.). Під час експериментальних досліджень застосовувався факторний науковий експеримент, при якому стереотипність звичних умов письма порушувалася змінами двох факторів одразу (пишучого приладу та поверхні, на якій виконувалися записи).

Фактичний матеріал відбирався в осіб, які мають почерк високого ступеня виробленості. Як порівняльний матеріал досліджувалися вільні зразки почерку та експериментальні, виконані в аналогічних умовах. Під час опрацювання експериментального масиву увага зверталася на всі ознаки почерку (ознаки будови почерку, загальні й окремі ознаки в усіх без винятку буквах).

Обґрунтування отриманих даних показало, що більшість загальних і окремих ознак у почерках, виконаних у незвичних умовах, зазнають змін. Близько 20 % зібраного фактичного матеріалу було написано стилізованими рухами з наслідуванням друкованих літер, у той час, коли експериментальні та вільні зразки цих осіб виконані у звичних умовах скорописом. Найбільше такий перехід на виконання стилізованими рухами проявився під час написання рукописних записів пензликом акварельною фарбою на тканині (рис. 1, 2). Це зумовлено дією незвичних умов виконання, тобто серед осіб, у яких відбиралися експериментальні зразки рукописних записів, виникли певні труднощі, спровоковані впливом незвичних приладів і поверхні.

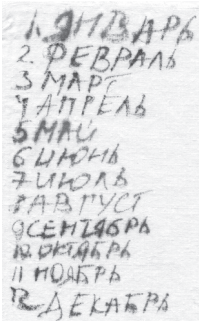

Рис. 1. Загальний вид експериментального рукописного запису, виконаний пензликом акварельною фарбою на тканині

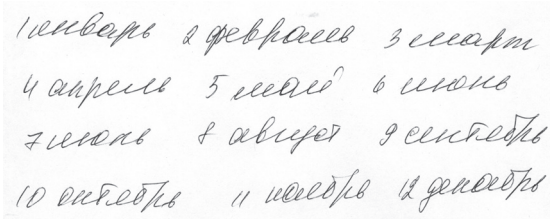

Рис. 2. Загальний вид експериментального рукописного запису, виконаний тією самою особою капілярною ручкою на стандартному аркуші паперу

Оскільки наведені записи між собою є незіставним порівняльним матеріалом при проведенні почеркознавчого дослідження, експертному аналізу підлягали лише ті експериментальні зразки, які були виконані скорписом.

Експерти-почеркознавці під час проведення експерименту відібрали 30 експериментальних зразків почерку, виконаних на тканині масляною крейдою, і 30 зразків, виконаних масляною крейдою на шпалерах.

Особливості рукописних записів, виконаних на тканині масляною крейдою. Письмо на льняній і будь-якій іншій тканині масляною крейдою ускладнюється тим, що цей пишучий прилад незвичний за формою та незручний для тримання його в руці. При торканні масляною крейдою тканини відбувається тертя, яке заважає вільно здійснювати рухи та не дає можливості пишучому добре утримувати тканину (чим менше розмір тканини, тим важче це зробити). При порівнянні з письмом у звичайних умовах спостерігається такий прояв загальних ознак (рис. 3, 4):

— уповільнення темпу (експериментальні рукописні записи було виконано в середньому темпі або середньому темпі з елементами уповільнення);

— зниження координації рухів першої групи, що проявляється в кутастості в дугоподібних штрихах; зниження стрункості та чіткості почерку; зв'язність рухів знижується або зовсім зникає (що свідчить про досить складну взаємодію поверхні з пишучим приладом);

— порушення координації рухів другої групи, про що свідчать нерівномірність розміру письмових знаків, розгону та розстановки;

— розподіл зусиль (натиск) особливо не змінюється, але в окремих штрихах дещо послаблюється.

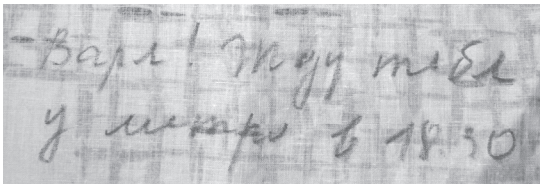

Рис. 3. Рукописний запис, виконаний масляною крейдою на льняній тканині

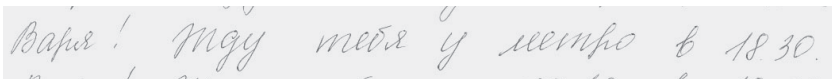

Рис. 4. Рукописний запис, виконаний тією самою особою капілярною ручкою на стандартному аркуші паперу

При порівнянні окремих почеркових ознак іноді можливо спостерігати спрощення письмових знаків, а саме: виконання деяких букв з наслідуванням друкованому шрифту (букви «В», «т»), спрощення за рахунок утрати частини елемента (букви «я», «у», «д»); змінення форми рухів при з'єднанні букв і їх елементів: з петльової на зворотно-прямолінійну (у буквах «л», «м», «н»),

з петлевої на кутасту (у буквах «а», «В»); зміни виду з'єднання рухів: зі злитного на прилеглий або зі злитного на інтервальний (букви «р», «д»), зміни протяжності рухів по вертикалі при виконанні окремих письмових знаків (майже всі букви). Але в цілому окремі ознаки почерку суттєво не змінюються та при достатній кількості порівняльного почеркового матеріалу можна виявити індивідуальний комплекс ознак для ідентифікації виконавця рукописних записів.

Особливості рукописних записів, виконаних масляною крейдою на шпалерах. Письмо масляною крейдою на шпалерах має свої особливості, оскільки в шпалер шорстка поверхня й пишучий прилад зустрічає на своєму шляху перепони у вигляді нерівностей матеріалу.

Слід звернути увагу на те, що одразу знижується автоматизм і підвищується контроль пишучого за рухами, які стають більш розбірливими й спрощеними. При порівнянні з письмом у звичайних умовах спостерігається такий прояв загальних ознак (рис. 5, 6):

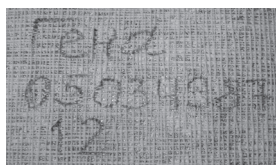

Рис. 5. Рукописний запис, виконаний масляною крейдою на шпалерах

Рис. 6. Рукописний запис, виконаний тією самою особою капілярною ручкою на стандартному аркуші паперу

— зниження темпу письма (середній з елементами уповільненості, а також навіть повільний);

— зниження координації рухів першої групи, що проявляється в кутастості при написанні дугоподібних штрихів і елементів букв, зламах у прямолінійних штрихах;

— зв'язність рухів при виконанні букв: найчастіше вона знижується на малу, а іноді спостерігається її відсутність;

— розмір письмових знаків значно збільшується, але в цілому розгін, розстановка зберігають свою пропорційну залежність, тобто лишаються незмінними (якщо це не пов'язано із незвичними умовами виконання, викликаними обмеженим розміром незвичного матеріалу, на якому зроблено запис);

— зазнає деяких змін нахил, який може змінюватися з правого на лівий: від вертикального до правого. Натиск збільшується за рахунок перерозподілу зусиль у процесі письма на незвичному матеріалі.

Що стосується окремих ознак, то в деяких випадках спостерігаються зміни будови рухів окремих письмових знаків за рахунок виконання їх стилізованими рухами із наслідуванням печатному шрифту; зміни форми рухів за рахунок заміни петель, півовалів – на прямолінійні, кутасті штрихи; зміни виду з'єднання рухів елементів письмових знаків – зі злитого на прилеглий.

Виявити в разі виконання запису масляною крейдою на шпалерах індивідуальний комплекс ознак для ідентифікації виконавця досить важко,

але можливо, якщо надати експерту велику кількість вільних, експериментальних зразків почерку (букв і цифр), виконаних як скорописом, так і стилізованими рухами. Особливу увагу при ідентифікації таких об'єктів треба звертати на експериментальні зразки, які слід відбирати в умовах, аналогічних тим, у яких виконані досліджувані об'єкти.

За результатами експериментальних досліджень, проведених у Харківському НДІСЕ, розроблено класифікації «збиваючих» факторів, діагностичних ознак та їх комплексів, характерних для тієї чи іншої групи негативних впливів, виділено та систематизовано ознаки почерку, які найбільш піддаються змінам у незвичних умовах письма, і також звернено увагу на ті ознаки, що залишаються незмінними або ж змінюються незначно, для різних груп «збиваючих» факторів.

ЗАКОНОМЕРНОСТИ ИЗМЕНЕНИИ ОБЩИХ И ЧАСТНЫХ ПРИЗНАКОВ ПОЧЕРКА ПРИ ВЫПОЛНЕНИИ РУКОПИСНЫХ ЗАПИСЕЙ МАСЛЯНЫМИ МЕЛКАМИ НА ТКАНИ И ОБОЯХ

Е. В. Ковкина, О. М. Смолина, Л. А. Гриненко

Рассмотрены вопросы устойчивости общих и частных признаков почерка при выполнении рукописных записей масляными мелками на ткани и обоях. Выделены диагностические признаки, характерно проявляющиеся при указанных видах непривычных условий выполнения рукописных записей.

THE REGULARITIES IN CHANGES OF GENERAL AND SPECIFIC FEATURES OF THE HANDWRITING WHILE PRODUCING HANDWRITTEN INSCRIPTIONS WITH OIL CHALK ON FABRIC AND WALLPAPERS

Y. V. Kovkina, O. M. Smolina, L. O. Grinenko

The article deals with the issues of general and specific features stability of the handwriting while producing handwritten inscriptions with oil chalk on fabric and wallpapers and points out diagnostic feature that are typically revealed in these particular cases of setting handwritten inscriptions in unconventional conditions.

УДК 343.148.4:003.33

I. В. Костів, судовий експерт Львівського НДІСЕ

ПОЧЕРКОЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ РУКОПИСНИХ ЗАПИСІВ І ПІДПИСІВ, ВИКОНАНИХ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКОЮ ГРУПОЮ МОВ, ЗОКРЕМА ПЕРСЬКОЮ МОВОЮ

Розглянуто особливості перських рукописних записів і підписів. Важливу роль для проведення судово-почеркознавчої експертизи відіграють перський алфавіт, шрифти письма, діалекти, запозичення з інших мов. Надано